Chcete mě okrást...

Majetková perzekuce Adolfa Schwarzenberga v dobách válečných i poválečných

DITA JELÍNKOVÁ

Životní příběh Adolfa Schwarzenberga odráží složité osudy příslušníků české šlechty v průběhu 20. století. Vztah k Československé republice, v níž ztratili výsady, privilegia a značnou část majetku, hledali postupně, o to věrněji jí projevovali svou loajalitu v době největšího ohrožení. Adolf Schwarzenberg byl v časech nacistické okupace za tuto věrnost českému státu a národu a za svůj odpor proti nacistickému režimu potrestán konfiskací veškerého majetku. O mnoho větší křivdou však pro něho bylo, že mu po skončení druhé světové války nebyl majetek vrácen. V roce 1947 byl majetek schwarzenbergské primogenitury vyvlastněn podruhé, tentokrát ovšem státem, pro který toho Adolf Schwarzenberg v těžkých dobách tolik učinil.

Narodil se 18. srpna 1890 v Hluboké nad Vltavou jako první z osmi dětí Jana Nepomuka II. knížete ze Schwarzenbergu (1860–1938) a jeho manželky Terezie, roz. Trautmannsdorfové-Weinebergové (1870–1945).[1] Od počátku byl jako nejstarší syn předurčen k převzetí rozsáhlých rodinných statků schwarzenberské primogenitury včetně cenných uměleckých sbírek. Na počátku 20. století patřily primogeniturní větvi schwarzenberského rodu statky Chýnov u Tábora, Cítoliby v severních Čechách, Hluboká nad Vltavou, Jinonice u Prahy, Mšec u Slaného, Český Krumlov, Dlouhá Ves u Sušice, Libějice u Prachatic, Lovosice, Netolice, Postoloprty, Protivín, Horní Planá, Vimperk a Třeboň.[2] Šlo o 176 tisíc hektarů půdy, dvaadvacet zámků, šestadevadesát revírů, sto padesát hospodářských dvorů, k tomu přičtěme dva cukrovary, šestnáct pivovarů, devatenáct cihelen a dalších podniků.[3]

Výchova budoucího dědice se nesla v tradičním šlechtickém duchu. Po absolvování domácího vzdělání navštěvoval Adolf šestileté benediktinské gymnázium ve Vídni a další dva roky studoval ve Feldkirchu, kde v roce 1908 složil závěrečné zkoušky. Do roku 1909 studoval v britské internátní škole Stonyhurst filozofii.[4] Po maturitě se přihlásil jako jednoroční dobrovolník do císařské armády, odveden byl v červnu 1910.[5] Po ukončení vojenského výcviku zahájil studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde získal v červenci 1914 titul doktora práv.[6] V té době se právě rozhořela první světová válka. Adolf Schwarzenberg bojoval v řadách hulánského pluku na ruské frontě, posléze se stal velitelem autokolony v Itálii a později na Blízkém východě, kde padl do zajetí, z něhož se vrátil až v roce 1919.[7]

1 *Vojenský historický archiv – Vojenský ústřední archiv* (dále jen VHA – VÚA), Kmenový list, Adolf Schwarzenberg.

2 MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*, díl. II (N–Ž). Argo, Praha 2010, s. 270.

3 BUBEN, Milan M.: Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura. *Střední Evropa*, 1995, č. 54–55, s. 115.

4 *Archiv Adama Pezolda*. Vlastnoruční záznam Adolfa Schwarzenberga o předchozím vzdělání zanesený do knihy v britské internátní škole ve Stonyhurst, Lancashire (nedatováno). Za laskavé poskytnutí dokumentu děkuji Ruedigeru Pezoldovi a Zdeňku Hazdrovi.

5 *VHA – VÚA*, Kmenový list, Adolf Schwarzenberg.

6 Tamtéž. V roce 1945 získal rovněž doktorát z filozofie na Columbia University v New Yorku. Srov. *Archiv kanceláře prezidenta republiky* (dále jen AKPR), fond (dále jen f.) D-důležité, Šlechta 1920–1947, karton (dále jen k.) 260, inventární číslo (dále jen inv. č.) 1505, signatura (dále jen sign.) D 10429, Adolf Schwarzenberg.

7 Jednalo se o vojenskou rakousko-uherskou misi, která pomáhala Osmanské říši čelit náporu britských jednotek. Na tuto zkušenost vzpomínal v cestopisu SCHWARZENBERG, Adolf: *Pod praporem tureckého půlměsíce. Válečné vzpomínky na Sýrii a Palestinu*. Rudolf Březina, Praha 1926.

PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Adolf Schwarzenberg se po svém návratu do Čech přihlásil do služeb československé armády – v červenci 1919 byl v hodnosti nadporučíka přijat do *stavu čs. autovojsk*.[8] Ovšem většina bývalých císařských důstojníků byla demobilizována již na počátku 20. let a posléze propuštěna z vojenské služby do zálohy. Stejně tomu bylo i u Adolfa Schwarzenberga, který byl již v září 1920 *přeložen do neaktivity* a v únoru 1921 demobilizován.[9] V roce 1924 byl dokonce degradován na vojína v záloze (důvod neuveden), ale v prosinci následujícího roku byl již veden opět v hodnosti nadporučíka v záloze.[10] V lednu 1932 byl povýšen na kapitána v záloze. V dubnu 1939 byl superarbitračním řízením uznán neschopným vojenské služby a k 1. květnu téhož roku propuštěn z branné moci.[11]

Političtí představitelé československé republiky příliš nedůvěřovali šlechticům, kteří byli těsně svázáni s habsburskou monarchií. Z toho důvodu také, až na pár výjimek, dlouho nevyužívali jejich služeb ve správě státu či v diplomacii. V důsledku toho se většina šlechticů stáhla z veřejného života a plně se věnovala správě svých statků. Nejinak tomu bylo i u Adolfa Schwarzenberga, jenž se od roku 1921 spolu s otcem podílel na spravování rozsáhlého majetku primogenitury. Po zmocnění svým otcem převzal v roce 1923 správu veškerého rodinného majetku. Tedy právě v době, kdy byla půda a lesy šlechty zabírány v rámci první pozemkové reformy. Adolf všemi prostředky usiloval o zachování celistvosti rodinného majetku a vedl četná jednání se Státním pozemkovým úřadem. Před první světovou válkou Schwarzenbergové vlastnili v jižních Čechách více než 127 tisíc hektarů lesů a luk, čtyři svobodné statky s 18 tisíci hektary půdy, dvanáct hradů, pětadevadesát kravínů s výrobnami mléčných produktů, dvanáct pivovarů, dva cukrovary, dvaadvacet pil a grafitové doly. Na druhé straně se starali o církevní

Děti Jana Nepomuka II. ze Schwarzenbergu a jeho choti Terezie – zleva nahoře Anna, Adolf, Josefina, Karel Felix, Edmund, Marie, Terezie, Ida, na spodním snímku Adolf Schwarzenberg v roce 1908 v době studia internátní katolické školy Stonyhurst v Lancashire (ve spodní řadě vlevo) *Foto: SOA Třeboň a archiv Adama Pezolda*

8 *VHA – VÚA*, Kmenový list, Adolf Schwarzenberg. Tamtéž, List kmenové knihy, Dr. Adolf Schwarzenberg. Srov. BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 116.

9 *VHA – VÚA*, Hlavní základní list, Adolf Schwarzenberg.

10 Tamtéž, Kmenový list, Adolf Schwarzenberg.

11 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta 1920–1947, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Adolf Schwarzenberg. Ministerstvo zahraničních věcí, čj. J. A-4617-17/9-47-VI/1. Dopis ze dne 19. září 1947. Srov. *VHA – VÚA*, Kmenový list, Adolf Schwarzenberg.

Hilda, princezna z Luxemburgu a Nassau, novomanželský pár na zámku Colmar-Berg, Adolf Schwarzenberg, 29. 10. 1939 Foto: SOA Třeboň

a kulturní památky, patronát drželi nad více než sedmdesáti farnostmi a sedmaosmdesáti kostely. V rámci první pozemkové reformy se v letech 1922–1932 ztenčilo jejich jmění zhruba o dvě třetiny.[12] Schwarzenbergům zbylo 47 tisíc hektarů lesů, 2250 hektarů zemědělské půdy a 3250 hektarů rybníků. V záboru se ocitl třeboňský i netolický velkostatek, dále velkostatky Cítoliby a Vršovice, Dlouhá Ves, Borovany a Jinonice u Prahy. Schwarzenbergové dále přišli o sedmdesát dvorů, dvacet sedm revírů, několik rybníků, dvě cihelny, cukrovar, lihovar, pivovar a vápenku.[13]

Dne 29. října 1930 se Adolf Schwarzenberg na zámku Colmar-Berg oženil s princeznou Hildou z Luxemburgu a Nassau (1897–1979). Z manželství se ale nenarodily žádné děti. V létě a na podzim, kdy manželé pobývali v Čechách, trávili většinu času na svém loveckém zámečku Stará obora blízko Hluboké nad Vltavou, zatímco na jaře a v zimě se zdržovali na statcích v Itálii a Africe.[14] Farmu Mpala o rozloze 1500 hektarů ve městě Nanyuki nedaleko Nairobi v Keni koupil Adolf v roce 1933.[15] Důvodem nebylo jen hledání „ztraceného ráje" a vášeň pro lov divoké zvěře, její pořízení mělo i svůj politický podtext. Jak Adolf Schwarzenberg uvedl: *Věci se v Evropě vyvíjí velice špatně, každý se obává, že dříve či později by mohla Evropa vypadat jako Rusko, pokud to bude takto pokračovat. V tom případě by farma v Keni mohla mít velkou hodnotu.* […] *Bolševismus by do Keni dorazil později než sem.*[16]

Signifikantní je, že krátce předtím, než se Hitler chopil moci, se Adolf Schwarzenberg obával především šíření bolševismu, který byl pro představitele šlechty obrovskou hrozbou. Podobně se vyjádřil i poté, co byl Hitler u moci již více než čtyři měsíce: *Před pár dny jsem byl v Německu. Vůbec se mi nelíbí cesta, kterou se tam jde. Vypadá to velmi podobně jako určitý druh nacionálního bolševismu.* […] *Zdá se, že síla nižších tříd se zvyšuje, a pokud ten slavný Hitler nebude schopen nižší třídy potlačit, dříve či později může přijít bolševismus.*[17] V roce 1934 pak psal, že situace v Evropě je stále horší a je proto rád, že se může uchýlit na farmu do Keni, pokud dojde na nejhorší. Nebezpečí tedy cítil spíše zleva než zprava, ačkoliv se po Hitlerově nástupu k moci proti nacistickému režimu jasně vymezil.

Jeho postoje však v této době patrně ještě nebyly představitelům státu

12 SCHWARZENBERG, Karel Jan: *Knížecí život. Rozhovor s Karlem Hvížďalou*. Praha, Portál, 2008, s. 20–21.

13 BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 116.

14 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Adolf Schwarzenberg. Posudek ministerstva vnitra z 28. července 1947.

15 LELLKOVÁ, Šárka: Das verlorene Paradies. Die Farm des Fürsten Adolf Schwarzenberg in Afrika. In: CERMAN, Ivo – VELEK, Luboš (Hg.): *Adel und Wirtschaft. Lebensunterhalt der Adeligen in der Moderne.* Martin Meidenbaurer, München 2009, s. 237.

16 LELLKOVÁ, Šárka: *Das verlorene Paradies*, s. 242. Citován dopis Adolfa Schwarzenberga Royi Homovi ze dne 5. prosince 1932 (překlad z angličtiny Dita Jelínková).

17 Tamtéž. Citován dopis ze dne 7. května 1933, s. 242.

zcela zřejmé. V polovině třicátých let se začali zajímat o *spolehlivé* šlechtice, kteří by se mohli dát do služeb státu, neboť Sudetoněmecká strana (SdP) využívala pro propagandistické účely několik šlechticů,[18] jež měli nejen vážená jména a peníze, ale také významné kontakty v zahraničí. Jejich protiváhou se měli stát představitelé šlechty loajální k československému státu a národu. Poslanec dr. Antonín Hajn jako takové uváděl kancléři Přemyslu Šámalovi Jana a Jaroslava Lobkowiczovy, Františka Xavera a Zdeňka Radslava Kinských, Hanuše Kollowrata, Josefa Seilerna, Aloise Serenyiho, Amadea Sylva Taroucu a také Adolfa Schwarzenberga. S tím ale Šámal evidentně nesouhlasil, když *k Adolfu Schwarzenbergovi poznamenal, že na něho nelze spoléhat. Jest to Němec, který mimo to podepsal ještě s několika ostatními šlechtici (Harrachem, Lichtenštejnem atd.) za války denunciační prohlášení proti našemu národu*.[19] Vycházel z mylného předpokladu, že *šlechtická generace, která pochází ještě ze starého Rakouska a měla účastenství ve válce, jest pro nás úplně nepotřebná*.[20] Konkrétními kroky a postoji však Adolf Schwarzenberg v druhé polovině třicátých let zcela jasně dokázal, že si takové odsouzení nezaslouží. Naopak, český stát se na něj mohl spolehnout.

V krizovém roce 1938, kdy bylo Československo stále silněji ohrožováno expanzionistickými snahami nacistického Německa, věnoval Adolf Schwarzenberg českému státu částku milion korun na dostavbu pohraničního opevnění, kterou osobně předal Edvardu Benešovi při jeho návštěvě na zámku v Českém Krumlově.[21] V té době již Adolf disponoval veškerým rodovým majetkem, neboť toho roku zemřel jeho otec Jan Nepomuk II., po němž jej zdědil. Poprvé dal tímto krokem veřejně a jasně najevo, že stojí zcela na straně Hitlerových odpůrců. Ostatně již v březnu 1938 psal, jak jej znepokojuje situace v Rakousku, a zároveň se jednoznačně vyslovil proti politice appeasementu: *Pokud britští blázni budou takto pokračovat, Hitler a Mussolini budou dohromady tak silní, že nás můžou roztrhat na kusy. Velká válka zcela jistě vyústí v bolševismus*.[22] Poté, co se z Rakouska stala součást Německé říše, vyvěsil Adolf Schwarzenberg na svém hradčanském paláci černé prapory.

Zapojil se rovněž mezi řadu aristokratů, kteří se osobně podíleli na průběhu Runcimanovy mise. Tuto misi britských diplomatů vedenou lordem Walterem Runcimanem[23] vyslal do Prahy 3. srpna 1938 ministerský předseda Neville Chamberlain. Měla na místě zhodnotit situaci a zprostředkovat jednání mezi Sudetoněmeckou stranou a československou vládou. Nicméně ani jeden z jejích členů neoplýval detailními znalostmi místní situace a nerozuměl různým postojům, z nichž konflikt pramenil. Adolf Schwarzenberg však byl spolu se Zdeňkem Radslavem Kinským mezi šlechtici jediný, kdo se snažil podávat členům diplomatické mise informace souznějící se zájmy československého státu a snahou o zachování jeho celistvosti. Naproti tomu další šlechtici, Ulrich Kinský, Alfons Clary-Aldringen, Max Egon Hohenlohe, Karl Khuen či bratři Josef a Friedrich Westphalenovi sympatizovali se Sudetoněmeckou stranou.[24]

Po druhé světové válce však byly postoje Adolfa Schwarzenberga naprosto dezinterpretovány. Příkladem je článek, který v dubnu 1946 pod názvem Odstranit semeniště německví vyšel v *Rudém právu* a který cituje text rezoluce přijaté v Horní Plané, v níž stálo: *My nechceme, aby mezi námi byli lidé, kteří v době zvýšeného ohrožení republiky spolčovali se s nepřáteli našeho státu jako pan Schwarzenberg, který v té době hostil na svém sídle v Českém Krumlově anglického kuplíře s naší republikou Runcimana a německého zrádce Henleina a které vozil na hony po Šumavě. Schwarzenberské úřednictvo bylo semeništěm německví a v době zvýšeného ohrožení bezpečnosti republiky semeništěm hitlerovského nacismu*.[25] Pouhý rok po ukončení nacistické okupace, kterou byl Adolf Schwarzenberg silně poškozen, dokázal komunistický tisk lživě útočit na představitele jednoho z nejvýznamnějších českých šlechtických rodů.

Ve skutečnosti, jak bylo ostatně také zjištěno na základě šetření Státní bezpečnosti v Českém Krumlově, Schwarzenberg od *počátku činnosti Konrada Henleina opětovně varoval všechny zaměstnance, aby se jakékoliv činnosti proti ČSR vystříhali*.[26] A samotná ná-

18 Šlo například o Ulricha Kinského, Adolfa Dubského, Karla Khuena, Alfonse Clary-Aldringena či bratry Westphalenovy.

19 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Adolf Schwarzenberg, č. j. 119/34. Záznam ze dne 28. února 1935.

20 Tamtéž, Dopis Přemysla Šámala poslanci Antonínu Hajnovi ze dne 8. února 1935.

21 BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 117.

22 LELLKOVÁ, Šárka: *Das verlorene Paradies*, s. 242. Citovány dopisy ze dne 15. března 1938 a 28. března 1938, s. 242 (překlad z angličtiny Dita Jelínková).

23 Walter Runciman (1870–1949), britský politik. V letech 1915–1940 působil jako zahraničně-politický poradce mnoha britských vlád. Byl liberálním politikem, zatímco vláda Nevilla Chamberlaina, která ho do Československa vyslala, byla vládou konzervativní.

24 GLASSHEIM, Eagle: *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Garamond, Praha 2012, s. 191.

25 *ABS*, f. Ústředna Státní bezpečnosti 1945–1948 (dále jen 305), sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Článek z *Rudého práva* Odstranit semeniště německví (výstřižek) ze dne 25. dubna 1946.

26 Tamtéž, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis od Okresní pobočky Státní bezpečnosti v Českém Krumlově ministerstvu vnitra, odboru politického zpravodajství, ze dne 12. srpna 1946.

vštěva britských diplomatů v jižních Čechách proběhla ve zcela jiném duchu. Když Adolf hostil lorda Runcimana a jeho doprovod, znemožnil předákům SdP přístup k Runcimanovi.[27] Konrad Henlein nikdy hostem Adolfa Schwarzenberga nebyl. Henlein pouze v létě 1938 hovořil na veřejné schůzi Sudetoněmecké strany na náměstí v Horní Plané.[28] Samotného Runcimana nepřivítal Schwarzenberg ve svém sídle, nýbrž v myslivně v Černém lese u Horní Plané, kde jej ubytoval, a sám odjel za manželkou do Stožce. Runciman strávil odpoledne chytáním pstruhů spolu s ředitelem velkostatku Nikendeyem a lesním správcem Stochem. Na druhý den Schwarzenberg pozval Runcimana do Stožce na oběd v myslivně, jehož se účastnila také jeho choť Hilda Runcimanová a sir Frank Ashton-Gwatkin, faktická hlavní osobnost britské mise.[29]

Adolf Schwarzenberg původně Runcimana na svých velkostatcích vůbec nechtěl přijmout, podvolil se ale přání českých vládních kruhů. Zároveň dal najevo, že tato návštěva pro něho není vítaná, proto jej také nepřijal na zámku Hluboká či v Českém Krumlově, kde běžně přijímal oficiální návštěvy. Údajně se na jeho adresu před služebnictvem vyjádřil dosti hrubě: *Dejte mu nažrat a napít, ať mám pokoj* a po jeho odjezdu prohlásil: *To je divný chlap, nejí, nepije a nemluví*.[30]

Ačkoliv se Adolf Schwarzenberg svému hostu prakticky nevěnoval a z jeho přítomnosti se patrně neradoval, zdá se, že zprostředkovateli britské vlády lordu Runcimanovi skutečně důvěřoval v tom, že se mu podaří vyřešit spor mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou, potažmo Hitlerovým Německem. V jednom ze svých dopisů uvedl: *Koncem minulého týdne jsem byl v Praze a setkal se s tzv. anglickou misí Runcimana a spolupracovníků. Zdá se, že situace je mnohem lepší, jsem si téměř jistý, že válka nevypukne okamžitě. Pokud vypukne, bude to konec všeho*.[31] Ve dnech 1. – 3. září se totiž Runciman několikrát sešel s Benešem a přesvědčoval ho o nutnosti vypracovat nový plán, který by vycházel ze sudetoněmeckých požadavků přijatých na sjezdu SdP v Karlových Varech.[32] Československá vláda ustoupila, začátkem září zahájila předběžná jednání a nakonec přijala tzv. čtvrtý plán, který v podstatě splňoval všechny původní Henleinovy požadavky – tzv. osm karlovarských bodů.[33] Po jeho prostudování informoval Runciman Londýn, že tento plán sice nezachází tak daleko jako jeho vlastní návrhy, že jim však celkově odpovídá.[34] Nicméně Sudetoněmecká strana o žádné jednání ani o autonomii nestála a plán na základě direktivy z Berlína odmítla. V pohraničí bylo následně vyvoláno povstání, které definitivně zmařilo další jednání.

V této vypjaté situaci se část české šlechty rozhodla protestovat *proti porušení starých hranic našeho státu*.[35] Dne 17. září 1938 se dostavila na Pražský hrad delegace dvanácti významných představitelů české šlechty, aby pronesla před prezidentem Edvardem Benešem slib věrnosti československému státu.[36] Adolf Schwarzenberg mezi nimi chyběl.[37] Důvodem však nebyl fakt, že by se nechtěl k deklaraci připojit, nýbrž skutečnost, že dvanáct delegátů zastupovalo mnohem větší skupinu aristokratů, neboť bylo domluveno, že každá rodina – pokud to bude možné – bude zastoupena pouze hlavou svého rodu, takže jméno každého rodu se objevilo pouze jednou.[38] Rod Schwarzenbergů zde zastupoval

27 GLASSHEIM, Eagle: *Urození nacionalisté*, s. 193.

28 *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis od Okresní pobočky Státní bezpečnosti v Českém Krumlově ministerstvu vnitra, odboru politického zpravodajství, ze dne 12. srpna 1946.

29 Tamtéž.

30 Tamtéž.

31 LELLKOVÁ, Šárka: *Das verlorene Paradies*, s. 243. Citován dopis Adolfa Schwarzenberga Royi Homeovi z 12. září 1938 (překlad z angličtiny Dita Jelínková).

32 Na sjezdu byl 24. dubna 1938 vyhlášen program, který tvořilo tzv. osm karlovarských bodů. BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*. Academia, Praha 2006, s. 592.

33 Jednotlivé body byly: 1. úplná rovnoprávnost Němců s Čechy, 2. uznání německé národní skupiny za právnickou osobu, 3. přesné ohraničení německého území v ČSR, 4. plná národní samospráva tohoto území, 5. zákonná ochrana Němců žijících mimo toto území, 6. odčinění hospodářských a národněpolitických křivd způsobených Němcům od roku 1918, 7. výhradní jmenování německých státních a veřejných zaměstnanců na německém území, 8. plná svoboda přiznání se k německému národu a německému světovému názoru.

34 BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918–1938*, s. 595.

35 *AKPR*, f. D-důležité. Šlechta, k. 6, inv. č. 214, sign. D 3038/40, Kopie prohlášení české šlechty ze září 1938.

36 Dvanáctičlennou delegaci tvořili Karel Schwarzenberg, Zdenko Radslav Kinský, František Kinský, Jan Adolf Lobkowicz, Zdenko Kollowrat, Rudolf Czernin, Leopold Sternberg, Weikard Colleredo-Mannsfeld, Karel Parish, Jindřich Dobrzenský, Hugo Strachwitz a Karel Belcredi.

37 Stejně tomu bylo i v případě deklarace české šlechty z ledna 1939. V září 1939, kdy vzniklo další memorandum šlechty adresované prezidentu Háchovi, jež podepsalo devětašedesát šlechtických představitelů, byl Adolf Schwarzenberg již v exilu.

38 KINSKÝ, Zdenko Radslav: *Zu Pferd und zu Fuss. 70 Jahre aus den Erinnerungen*. Heidrich in Komm, Wien – Rom 1974, s. 143. Výjimka byla učiněna pouze v případě rodu Kinských, kde se objevili dva delegáti – vedle chlumeckého Zdenka Radslava to byl František Kinský

Karel VI., hlava sekundogenitury, který byl zároveň autorem daného prohlášení, v němž mimo jiné stálo, že *Země Koruny české byly pohromadě po tolik věků a přetrvaly spolu tolik bouří, že doufáme v přejití i těchto časů nepokoje a násilí*.[39] Tyto nepokojné časy však vyvrcholily porušením historických hranic státu.

Československá vláda byla nucena podrobit se požadavkům na odstoupení pohraničních území Německu. Prezident Beneš se ještě pokoušel dosáhnout svolání mezinárodní konference za účasti Československa, ale veškeré jeho snahy byly marné. Smířil se s nevyhnutelností odstoupit pohraničí a doufal, že výsledek konference čtyř mocností zajistí alespoň dočasně existenci Československa v okleštěné podobě. Mnichovská konference, zahájená 29. září 1938, na niž nebyli zástupci čs. státu připuštěni, už jen zpečetila Hitlerovy požadavky.

Na základě mnichovské dohody začaly německé vojenské jednotky začátkem října 1938 obsazovat pohraniční oblasti Čech, Moravy a Slezska. Zabrané území přešlo pod správu Německé říše.[40] Většina tohoto území spadala do sudetské župy a zbylé části okupovaného pohraničí se staly přímou součástí dalších správních jednotek (Horní Slezsko, Dolní Bavorsko a župy Horní a Dolní Podunají). Odstoupením pohraničních oblastí nacistickému Německu se tak značná část českých statků Adolfa Schwarzenberga ocitla v Říši. Byly to Lovosice, Český Krumlov, Vimperk a Horní Planá. Zatímco Lovosice se nacházely v Říšské župě Sudety (*Reichsgau Sudetenland*),[41] části jižních Čech se od 16. října 1938 staly součástí Zemského hejtmanství Horní Podunají (*Landeshauptmannschaft Oberdonau)*, které vzniklo bezprostředně po anšlusu Rakouska. Část majetku schwarzenberské primogenitury se tedy nacházela ve zbytkových českých zemích, část v sudetské župě a Český Krumlov spolu s Vimperkem a Horní Planou administrativně podléhaly Zemskému hejtmanství Horní Podunají, přičemž na základě zákona o členění sudetoněmeckého území byly tyto oblasti 15. dubna 1939 přímo připojeny k nově vzniklé říšské župě Horní Podunají (*Reichsgau Oberdonau*).[42]

Brzy po obsazení českého pohraničí nacistickým Německem, na podzim 1938, zatklo Gestapo u Horní Plané dva Schwarzenbergovy zaměstnance – šlo o lesního ředitele tamního statku Antonína Nikendeye (1887 až 1961) a jeho řidiče Jana Jílka (1887 až 1947). Adolf Schwarzenberg i přes velké riziko odjel do Berlína, kde přímo u říšského vůdce SS Heinricha Himmlera intervenoval za jejich propuštění, což se mu skutečně podařilo.[43] Sám se ovšem ocitl ve značném nebezpečí. Jeho protinacistické postoje byly okupačním úřadům dobře známy.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939 odešel Adolf Schwarzenberg do exilu. Neuchýlil se však na svou farmu v Africe, kterou pořizoval i proto, aby zde případně našel azyl, pokud situace v Evropě bude eskalovat, neboť ji nabídl k užívání potřebnějšímu, svému židovskému příteli Maxi Beniesovi. Adolfovy kroky vedly na statky v Itálii, kde pobýval nějakou dobu ve vile v Bodigheře, odkud se pak přes Švýcarsko dostal do Spojených států amerických. Jak uvedl o rok později, odešel proto, že nemohl žít v nesvobodné zemi. Pod vládou nacistického režimu pro něj byl život nedůstojný a nemožný.[44] V exilu podporoval odboj a *národnostně se choval vzorně*, jak po válce dosvědčil Jan Masaryk.[45] V dopise adresovaném Františku Schwarzenbergovi o Adolfovi doslova napsal: *Dostal jsem nejen od Vás, ale z několika stran dotazy na Dr. Adolfa Schwarzenberga. Viděl jsem ho za války v New Yorku několikrát.* […] *Národnostně se choval vzorně, hlásil se ihned, odboj podporoval a mohu jeho*

z Kostelce nad Orlicí, který nakonec na Pražském hradě dané prohlášení přednesl, ačkoliv to měl původně učinit Zdenko Kollowrat z Rychnova nad Kněžnou, předseda Svazu čsl. velkostatkářů. František Kinský ovšem vyjádřil přání, aby tak mohl učinit sám, především z toho důvodu, aby jednoznačně vyjádřil protikladné postoje vůči těm, jež zastával jeho synovec Ulrich Kinský z České Kamenice, který byl exponentem Sudetoněmecké strany.

39 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 6, inv. č. 214, sign. D 3038/40, Kopie prohlášení české šlechty ze září 1938.

40 Došlo k tomu na základě výnosu Adolfa Hitlera z 1. října 1938 o převzetí sudetoněmeckého území pod správu Říše. Sloučení okupovaných oblastí s Německem bylo de iure provedeno zákonem o znovusjednocení sudetoněmeckého území s Německou říší z 21. listopadu 1938. Viz *Reichsgesetzblatt* (RGBl) I./1939, částka 70, s. 745 a částka 74, s. 780. Říšským komisařem pro sudetoněmecká území byl jmenován 1. října 1938 Konrad Henlein.

41 Říšská župa Sudety vznikla k 15. dubnu 1939 na základě Hitlerova rozhodnutí z 25. března 1939 z větší části sudetského území. Centrem tohoto územně-správního celku byl Liberec (Reichenberg). Župa se členila do tří obvodů: Cheb (Eger), Ústí nad Labem (Aussig) a Opava (Troppau). Ke vzniku Říšské župy Sudety viz GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* Paseka, Praha – Litomyšl 2004, s. 26–36.

42 *Gesetz über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete vom 25. März 1939*. Viz http://www.verfassungen.de/de/de33-45/sudetenland--verwaltung39.htm (citováno k 15. 5. 2013).

43 NIKENDEY, Antonín: K narozeninám JUDr. Adolfa Schwarzenberga. *Obnovená tradice. Časopis historického spolku Schwarzenberg*, 1990, č. 2. Viz http://www.hss.barok.org/text-clanku.php?t=13&c=2&cc=1#top (citováno k 15. 5. 2013).

44 LELLKOVÁ, Šárka: *Das verlorene Paradies*, s. 244.

45 NIKENDEY, Antonín: *K narozeninám JUDr. Adolfa Schwarzenberga*.

postoj jen pochválit. Byl a je vášnivým antinacistou.[46]

Protože Adolf Schwarzenberg neměl vlastní děti, vymřela s ním nejstarší větev Schwarzenbergů v přímé linii. Aby měl dědice a pokračovatele rodu, adoptoval 7. srpna 1940 svého bratrance Jindřicha Schwarzenberga (1903–1965). Jindřich jako generální zplnomocněnec spravoval majetek primogenitury již od září 1939, než byl 17. srpna 1940 veškerý majetek Adolfa Schwarzenberga z rozhodnutí Gestapa v Linci konfiskován.[47] Jindřich Schwarzenberg proti konfiskaci ostře protestoval, v důsledku čehož mu byl na Himmlerův přímý rozkaz odepřen návrat do Čech i do Říše. V italské Bodigheře, kde právě pobýval u Adolfa, byl zatčen Gestapem a vězněn nejprve v Itálii, posléze v rakouském Innsbrucku a Linci, odkud byl v červenci 1944 deportován do koncentračního tábora Buchenwald. Již v srpnu téhož roku byl ale na základě intervence propuštěn a zbytek války byl nasazen na nucené práce v oblasti města Linec.[48]

Ještě předtím, než byl v srpnu 1940 konfiskován veškerý majetek primogeniturní schwarzenberské větve, rozhořely se mezi jednotlivými představiteli nacistického aparátu v Říši i v Protektorátu boje o získání tohoto rozsáhlého majetku do vlastní správy.[49] Nešlo pouze o pozemkový a nemovitý majetek a lesy v Čechách, nýbrž i ve Štýrsku a Frankách.[50] O majetek se hlásil nejvyšší říšský lovčí Herman Göring, Gauleiter francké župy Julius Streichel, ale i Gauleiter župy Oberdonau August Eigruber.[51] Spor o správu zabavených schwarzenberských majetků vyřešil Hitler rozhodnutím, jímž celý majetek svěřil župě Oberdonau, zatímco odlehlý zámek Schwarzenberg získala župa francká.[52]

PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Přes své antinacistické postoje, podporu exilové vlády a účast v odboji nezůstal Adolf Schwarzenberg ušetřen majetkové perzekuce ani po porážce nacistického Německa. Na majetek primogenitury byla po válce uvalena nucená správa na základě dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, vydaného 19. května 1945.[53] Paragraf 1 zmíněného dekretu stanovil, že *jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce.*[54] Na základě tohoto ustanovení měl být majetek Adolfa Schwarzenberga restituován, neboť ke konfiskaci jeho statků došlo v době okupace z důvodu politické perzekuce. Avšak namísto navrácení svého majetku se Adolf Schwarzenberg dočkal uvalení nucené správy. Podle § 3 zmíněného dekretu byla zaváděna národní správa mimo jiné z důvodu zachování *plynulého chodu výroby a hospodářského života* do podniků a majetkových podstat *opuštěných*, tedy takových, kde nebyl majitel přítomen a nemohl se ujmout správy,[55] jak tomu bylo i v případě Adolfa Schwarzenberga.[56] Uvalení národní správy bylo ovšem pouze předehrou k zabavení jeho majetku ve prospěch státu.

Na základě dekretu č. 12/1945 Sb., o vyvlastnění zemědělského majetku Němců, Maďarů a kolaborantů byl veškerý pozemkový majetek Adolfa Schwarzenberga konfiskován,[57] o čemž bylo z důvodu jeho německé národnosti rozhodnuto výměrem z 5. října 1945. V roce 1930 byla totiž v jeho sčítacím archu vyplněna národnost německá, přičemž § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. stanovil, že *za osoby národnosti německé či maďarské jest považovati osoby, které při kterémkoliv sčítání lidu od roku*

46 Tamtéž, Dopis Jana Masaryka adresovaný Františku Schwarzenbergovi z 8. října 1945. Srov. *ABS,* f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis od Okresní pobočky Státní bezpečnosti v Českém Krumlově ministerstvu vnitra, odboru politického zpravodajství, ze dne 12. srpna 1946.

47 BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 117.

48 Tamtéž, s. 118.

49 *Národní archiv*, f. Státní tajemník úřadu říšského protektora (STÚŘP), k. 31, inv. č. 622, sign. 109-4/370, Návrh na zřízení Vrchního zemského lesního úřadu Čechy a Morava, výběr úředníků pro správu lesů z majetku Schwarzenbergů v jižních Čechách. Dopis z 5. ledna 1940.

50 SCHWARZENBERG, Karel Jan: *Knížecí život*, s. 21.

51 Po anšlusu Rakouska byl August Eigruber, do té doby Gauleiter ilegální nacistické strany v Horním Rakousku, jmenován Landeshauptmannem a roku 1940 říšským místodržícím říšské župy Oberdonau. Dne 13. května 1946 ho norimberský tribunál odsoudil z důvodu jeho zodpovědnosti za zločiny v koncentračním táboře Mauthausen k trestu smrti. Popraven byl 28. května 1947.

52 SCHWARZENBERG, Karel Jan: *Knížecí život*, s. 21.

53 Dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů s účinností od 23. května 1945.

54 Paragraf 1, odst. 1 dekretu č. 5/1945 Sb.

55 Paragraf 3 dekretu č. 5/1945 Sb.

56 Do Evropy se mu podařilo dostat až v roce 1946.

57 Dekret č. 12/1945 Sb., o vyvlastnění zemědělského majetku Němců, Maďarů a kolaborantů s nacistickým režimem ze dne 21. června 1945.

1929 se přihlásily k německé nebo maďarské národnosti.[58]

Adolf Schwarzenberg se proti konfiskačnímu výměru odvolal u Okresního národního výboru v Českých Budějovicích prostřednictvím svého právního zástupce dne 16. října 1945 a dovozoval, že v roce 1930 neuvedl při sčítání lidu do archu německou národnost ke svému jménu sám, neboť byl v té době v zahraničí, ale učinil tak za něj úředník Rothbauer. Zároveň zdůraznil, že *byl-li někým prohlášen za Němce, pak se tak stalo nepochybně proti jeho vůli a bez jeho vědomí*.[59] Ministerstvo vnitra ostatně samo ve svém posudku ve věci státního občanství uznalo, že není důvod pochybovat o české národnosti Adolfa Schwarzenberga a jeho státním československém občanství.[60] Opíralo se mimo jiné o Schwarzenbergovu kvalifikační listinu z roku 1925, v níž se přihlásil k národnosti české.[61] Schwarzenberg také připomněl, že *vystudoval českou školu, na svých statcích zavedl české úřadování, byl úhlavním nepřítelem nacismu a hitlerovského režimu a jako takový veřejně vystupoval a aktivně se zúčastnil boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky*.[62] Žádal tedy, aby jeho majetek byl vzhledem k jeho protinacistickým postojům a účasti v boji za svobodu vyjmut z konfiskace. O konfiskaci zemědělského majetku všech osob německé a maďarské národnosti a osob státně nespolehlivých rozhodl dekret č. 12/1945 Sb. v § 1,[63] přičemž jako takové byly označeny *osoby, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svésti hleděly a záměrně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé a maďarské okupanty*.[64] Adolf Schwarzenberg, který celou dobu okupace strávil v politickém exilu, odkud vytrvale podporoval zahraniční odboj, o čemž mu po válce Jan Masaryk vystavil potvrzení,[65] nemohl být pochopitelně postižen na základě těchto ustanovení. Na podobné případy dekret pamatoval v odst. 2 § 1, podle něhož *osobám německé a maďarské národnosti, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky, se zemědělský majetek podle odstavce 1 nekonfiskuje*.[66]

Zemský národní výbor v Praze oznámil ve svém prohlášení z 5. března 1946, že Adolf Schwarzenberg nebyl ve smyslu dekretu č. 12/1945 Sb. německé národnosti a bojoval za svobodu a územní celistvost Československé republiky.[67] Ovšem ve věci Schwarzenbergova odvolání vůči konfiskaci nikdy nedošlo k rozhodnutí. Rozsáhlý majetek schwarzenbergské primogenitury v rukou jednotlivce byl v poválečném Československu jakousi *národní a mravní úhonou*.[68] Neexistovala tedy vůle vrátit majetek v hodnotě čtyř miliard korun, na něž byl oceňován, právoplatnému vlastníkovi.

Skutečnost, že na Adolfa Schwarzenberga nebylo možné uplatnit znárodňovací dekrety, vedla k přípravě a projednávání legislativního návrhu, po jehož přijetí v Národním shromáždění mohlo dojít k naprosto bezprecedentnímu vyvlastnění majetku jednotlivce státem na základě zvláštního zákona. V roce 1947 byly projednávány (a následně vešly v platnost) dva nové zákony, které se zásadně dotkly šlechtického vlastnictví, zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy a zákon č. 143/1947 Sb., *lex singularis*,[69] který speciálně řešil převod rozsáhlých majetků hlubocké větve Schwarzenbergů na Zemi českou.

V době, kdy se o návrhu zákona č. 143/1947 Sb. jednalo, nebyl Adolf v Československu. Do země se snažil dostat ze Švýcarska, kde žil od roku 1946, neboť v dalších zemích, kde vlastnil před válkou rozsáhlé majetky, vlastně neměl kde bydlet.[70] Československý generální konzulát v Curychu mu však odepřel vstupní vízum,[71] oficiálně z toho důvodu, že neudal účel cesty. Rozčilený Schwarzenberg telefonoval na konzulát, kde uvedl, že *účel cesty (uspořádání majetku v Čechách) sdělil již ve svém původním podání, takže cíl cesty (jižní Čechy) jest každému,*

58 Paragraf 2 dekretu č. 12/1945 Sb.

59 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Adolf Schwarzenberg. Dopis ministerstvu zahraničí ze dne 19. září 1947.

60 Tamtéž, Dopis ministerstva vnitra Kanceláři prezidenta republiky ze dne 28. července 1947, č. j. A-4617-28/7-1947-VI/I.

61 *VHA – VÚA*, Prvopis kvalifikační listiny, Adolf Schwarzenberg.

62 Tamtéž, Adolf Schwarzenberg. Dopis ministerstvu zahraničí ze dne 19. září 1947.

63 Paragraf 1, odst. 1 dekretu č. 12/1945 Sb.

64 Tamtéž.

65 *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis od Okresní pobočky Státní bezpečnosti v Českém Krumlově ministerstvu vnitra, odboru politického zpravodajství, ze dne 12. srpna 1946.

66 Paragraf 1, odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb.

67 NIKENDEY, Antonín: *K narozeninám JUDr. Adolfa Schwarzenberga*.

68 Použita slova Václava Černého. Viz ČERNÝ, Václav: *Paměti III. 1945–1972*. Atlantis, Brno 1992, s. 128.

69 Zákon postihující konkrétního jednotlivce, v tomto případě Adolfa Schwarzenberga.

70 Zámek Schwarzenberg byl vydrancován, zámek Murau ve Štýrsku zaplněn úředními místnostmi a byty a palác ve Vídni byl v troskách. Viz BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 117.

71 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Dopis ministerstva vnitra Kanceláři prezidenta republiky ze dne 28. července 1947, č. j. A-4617-28/7-1947-VI/I.

není-li idiot, jasný. Zároveň uvedl, že po zamítnutí víza je *každému zcela jasno, že ho nechceme do Čech pustit a že ho chceme okrást. Má* […] *již o svém případu a o podobných připravenu knihu k publikaci, za kterou sice prý neobdrží 4 miliardy, o které jsme ho okradli, ale jistě slušný honorář.*[72]

Po složitém projednávání otázky rozsáhlého majetku schwarzenberské primogenitury a tzv. boji o čtyři miliardy byl schválen samostatný zákon, který jej vyvlastnil bez náhrady. Vzhledem k tomu, že Adolf Schwarzenberg nemohl být označen za kolaboranta či zrádce národa, stejně jako nemohl být jednoznačně označen za Němce, a nebylo tedy možné uplatnit v případě jeho majetku znárodňovací dekrety č. 12 a č. 108/1945 Sb., byl zvolen bezprecedentní postup přijetí zcela nového legislativního předpisu postihujícího jednotlivce.

Návrh zákona předložili sociálnědemokratičtí poslanci v čele s Blažejem Vilímem.[73] Při sněmovním projednávání zcela otevřeně argumentoval, že *převodu podrobený majetek jihočeských Schwarzenbergů představuje svojí rozlohou tak ohromný komplex nemovitostí, že se všeobecně pociťuje potřeba vyřešiti vlastnické poměry k této majetkové podstatě způsobem, který by odpovídal novému duchu hospodářské a sociální struktury Československé republiky. Nelze proto připustiti, aby vlastnictví tak nesmírného nemovitého majetku zůstalo i nadále soustředěno v rukách jednotlivce, a to tím spíše, že postup správy tohoto panství v minulosti není právě nejlepší zárukou, že by majetek byl v budoucnosti veden výlučně a jednoznačně v duchu českém, když ani v osobách vlastníků není beze všech pochyb prokázána naprostá a ryzí česká jejich národnost…*[74]

Daný legislativní návrh převzala celá Národní fronta a žádná ze stran ani nikdo z poslanců proti jeho znění jakkoliv neprotestoval, ačkoliv přesně rok předtím, než byl zákon předložen po schválení ve sněmovně k podpisu prezidentovi, přenocovalo na zámku v Hluboké několik politických představitelů, mezi nimi tehdejší předseda národněsocialistické strany a místopředseda vlády Petr Zenkl a poslankyně za národní socialisty Milada Horáková. Jak dokládá dopis jednoho ze zaměstnanců, *dr. Zenkl mluvil velice krásně o knížeti pánu, též mu již psal a doufá, že brzy přijede do Prahy.*[75] Přesto ani Zenkl proti znění zákona, pro který se vžil název Lex Schwarzenberg, oficiálně neprotestoval. Při sněmovním projednávání vystoupila Milada Horáková, která se alespoň nesměle zastala systému schwarzenberského hospodaření, nikoliv však samotného Adolfa Schwarzenberga. Ostatně jeho jméno se v době, kdy byl zákon projednáván, v podstatě zcela vytratilo. Jeho zásluhy o odboj, jeho protinacistické smýšlení byly při projednávání tohoto vyvlastňovacího zákona zcela zapomenuty. Naproti tomu zejména komunističtí poslanci líčili Schwarzenbergy zcela v rozporu se skutečným vývojem a stavem jako vykořisťovatele a germanizátory jižních Čech. Například poslanec za KSČ Janouš ve své řeči uvedl, že *jižní Čechy měly své Schwarzenbergy, kteří jako polyp, jako chobotnice, natahovali svá chapadla do všech okresů jižních Čech, která obepínala a vykořisťovala všechny obory lidského podnikání* […] *A nejen to, měli k dispozici i své patronátní kostely a v těch kostelích své lavice a také své opěvovatele. Všechno sloužilo k tomu, aby bylo jejich jméno chváleno a velebeno. A přitom jižní Čechy tímto upírem vyssávané trpěly a byly brzděny ve svém vývoji.*[76]

Adolf Schwarzenberg se snažil přes všechny útoky nalézt přijatelné řešení a navrhl společnou nadaci českých zemí a Schwarzenbergů, do které by vložil svůj majetek, z jehož výnosu by byly financovány různé sociální a kulturní programy. Požadoval pouze, aby mohl vykonávat funkci jednoho z členů předsednictva a byl mu přiznán skromný zaopatřovací důchod. Přes veškeré snahy však k dohodě s československým státem nedošlo. Dne 10. července 1947 odhlasovalo Ústavodárné Národní shromáždění zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na Zemi českou.[77]

O pět dní později se obrátil Adolfův právník Ing. JUDr. František Bukovský dopisem na prezidenta Edvarda Beneše. Poukazoval na § 5 odhlasovaného zákona, v němž bylo v rozporu s původní osnovou stanoveno, že *majetek má přejíti do vlastnictví Země české bez náhrady a dosavadnímu vlastníku má se poskytnouti pouze zaopatřovací důchod*. Bukovský upozornil, že toto ustanovení *odporuje platným zásadám demokracie a právního nazírání, neboť jest nemožno, aby takovýmto dalekosáhlým zásahem stíhána byla pouze jedna osoba, která se ničím neprovinila a naopak má určité zásluhy o náš odboj a naše národní hospodářství*. Znovu připomněl, že se *Adolf Schwarzenberg národnostně vždy choval vzorně, byl vášnivým antinacistou a podpo-*

72 *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis generálního konzula v Curychu dr. Pospíšila ministerstvu zahraničí ze dne 5. června 1947.

73 Blažej Vilím odešel po únoru 1948 do exilu a byl prvním předsedou Československé sociální demokracie v zahraničí. Viz *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Dopis MV Ústředně StB ze dne 20. března 1948.

74 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Lex Schwarzenberg. Těsnopisecká zpráva. Zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větvě Schwarzenbergů na Zemi českou.

75 *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí.

76 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Lex Schwarzenberg. Těsnopisecká zpráva. Zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větvě Schwarzenbergů na Zemi českou.

77 Zákon č. 143/1947 Sb. o převodu vlastnictví majetku hlubocké větvě Schwarzenbergů na Zemi českou.

roval náš odboj hmotně i morálně, v důsledku čehož byl celý jeho majetek gestapem zabaven a na osobu jeho vydán zatykač. Má tedy plné nároky na restituci svého majetku.[78] Dovolával se platné ústavní listiny, která v § 106 zajišťovala zásadu občanské rovnosti a v §§ 107 a 111 osobní a majetkovou svobodu, zejména pak volnost nabývat nemovitosti, vykonávat výdělečnou činnost, a zajišťovala zásadu soukromého vlastnictví s tím, že vyvlastnění je možné pouze a zásadně za přiměřenou náhradu. Veškerá tato ustanovení ale byla popřena zmíněným § 5 zákona č. 143 /1947 Sb.

František Bukovský se obracel na prezidenta Beneše jménem Adolfa Schwarzenberga jako na *poslední útočiště práva a spravedlnosti*, aby *ráčil dáti prozkoumati a si ověřiti uvedené okolnosti a odepřením podpisu zabránil uskutečnění tohoto zákona*.[79] Přestože Edvard Beneš Adolfa Schwarzenberga osobně znal a věděl, že podporoval zahraniční exil, s podpisem dlouho neváhal a již 5. srpna 1947 signoval zákon, jímž došlo k vyvlastnění veškerého majetku schwarzenberské primogenitury. Ke zvážení podpisu ho přitom vyzývala i ministerstva, která vypracovala posudky k legislativnímu návrhu tohoto zákona, zohledňujíce námitky Schwarzenbergova právníka. Bukovského námitku, že v případě zákona č. 143/1947 Sb. jde o *lex singularis*, tedy zákon postihující jedinou konkrétní osobu způsobem vlastním trestním normám, pro jejichž uplatnění ale ve Schwarzenbergově případě nebyl žádný důvod, pokládali za závažnou. Na druhou stranu byl tento zákon vnímán jako zásadní z hlediska politického a hospodářského.

Ve věci konfiskace majetku primogenitury byla posuzována rovněž otázka národnosti a státní příslušnosti Adolfa Schwarzenberga, který měl od narození vedle československé také švýcarskou státní příslušnost. Jak potvrdilo švýcarské vyslanectví v Praze v nótách z 30. dubna a 9. července 1947, rodina Schwarzenbergů měla švýcarské občanství po mnoho generací.[80] Ve svém posudku se k otázce státního občanství vyjadřovalo ministerstvo zahraničí a upozorňovalo v něm na skutečnost, že *švýcarské státní občanství Adolfa Schwarzenberga může opravňovati švýcarskou vládu, aby mu propůjčila svou ochranu ve státě cizím*, přičemž švýcarská vláda by patrně hájila stanovisko, jak se na ministerstvu předpokládalo, že se stát dopouští *mezinárodního deliktu, vyvlastní-li cizincův majetek bez přiměřené náhrady*.[81] Ovšem poté, co bylo prokázáno, že Adolf Schwarzenberg má současně i československou státní příslušnost, byly tyto obavy označeny za neopodstatněné, neboť vláda měla vážný důvod zamítnout jakoukoliv švýcarskou intervenci.

Ministerstvo pro unifikaci práva se ve stanovisku k zákonu č. 143/1947 vyslovilo k důvodům, které byly naznačeny v důvodové zprávě k zákonu. Podnětem pro přijetí zákona měly být *pochybnosti o dosavadních vlastnících po stránce národní spolehlivosti a veřejný zájem*, aby rozsáhlý majetek nezůstával ve vlastnictví jednotlivce, které ovšem ministerstvo nepokládalo za relevantní. *Nejsou-li skutečnosti, které opodstatňují pravý důvod, bezpečně prokázány, neobstojí jako pravý důvod zákonného opatření*. Z hlediska hospodářského upozornilo na fakt, že vyvlastnění nepřinese *Zemi české žádný finanční přínos*.[82]

Přestože na četné nedostatky zákona upozorňoval i Úřad předsednictva vlády již při jeho sněmovním projednávání a také při jeho předložení prezidentovi,[83] ten ho, jak již bylo uvedeno výše, 5. srpna 1947 svým podpisem stvrdil. Zákon č. 143/1947 Sb. tak byl přijat.[84] Podle § 1 přešlo veškeré vlastnictví schwarzenbergské primogenitury na Zemi českou.[85] Šlo o nemovitý zemědělský majetek, lesy, rybníky, průmyslové podniky, majetek obchodní a živnostenský, včetně všech budov i zámků s jejich vnitřním zařízením, dále živý i mrtvý inventář se zásobami a také veškerý provozní kapitál.[86] Majetek jako celek byl na základě zákona spravován šestnáctičlenným předsednictvem v čele s předsedou Zemského národního výboru. Podle zmiňovaného § 5 přešel majetek do vlastnictví státu bez náhrady.[87]

Jak vypověděl dr. Bukovský, Schwarzenberg se domníval, že *zákon byl vydán protiústavně, a byl velmi rozhořčen, neboť vzhledem k jeho chování v době okupace a vzhledem k tomu, že byl Němci persekvován, předpokládal, že aspoň částečně gestapem zabraný majetek se mu v ČSR vrátí*.[88] Hodlal se proti danému zákonu odvolat u nej-

78 *AKPR*, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, inv. č. 1505, sign. D 10429, Adolf Schwarzenberg. Dopis právníka Ing. JUDr. Františka Bukovského prezidentu Benešovi ze dne 15. července 1947.

79 Tamtéž.

80 Tamtéž, Adolf Schwarzenberg. Potvrzení od švýcarského vyslanectví z 30. dubna a 9. července 1947 a města Curychu z 7. března 1947.

81 Tamtéž, Posudek od ministerstva zahraničí č. j. 157.538/VI/47, ze dne 29. července 1947.

82 Tamtéž, Posudek od ministerstva pro unifikaci práva, č. j. 11268/47, ze dne 23. května 1947.

83 Tamtéž, Dopis Úřadu předsednictva vlády Kanceláři prezidenta republiky z 15. července 1947, č. j. 303653/47.

84 Zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větvě Schwarzenbergů na zemi Českou.

85 Paragraf 1, odst. 1 zákona č. 143/1947 Sb.

86 Paragraf 1, odst. 2 zákona č. 143/1947 Sb.

87 Paragraf 5, odst. 1 zákona č. 143/1947 Sb.

88 Majetek schwarzenberské primogenitury v Rakousku a Německu byl po skončení druhé světové války Adolfovi vrácen v plném rozsahu.

vyššího správního, případně ústavního soudu.[89]

Při dalším společném jednání v Rakousku předal svému právnímu zástupci Františku Bukovskému letáky, v nichž se loučil se svými zaměstnanci a vyjádřil své odmítavé stanovisko k danému zákonu. Zároveň naznačil, že bude i nadále bojovat za svá práva. Údajně měl připraveny stovky kopií těchto letáků, které hodlal poslat význačným politickým představitelům a všem zaměstnancům, ovšem Bukovský mu tento krok rozmluvil.[90] Z Vídně do Československa tak dovezl pouze dva dopisy Adolfa Schwarzenberga, z nichž delší byl určen všem zaměstnancům a kratší služebním místům. V tom Adolf napsal: *V případě, že by zaměstnanci, kteří mi zůstali věrni, byli vzhledem k tomuto provolání nuceni zaujmout kterýmkoliv způsobem stanovisko proti mně, nebudu jim to nikdy zazlívati. Pochopím je, neboť takový postup je mi znám z dob nedávno minulých.*[91] V dopise, kterým se loučil se svými zaměstnanci, psal, jak se ho *hluboce dotklo toto usnesení representantů národa, pro který můj rod po staletí tolik vykonal.* Zároveň je patrné, že těžce nesl, jak se mu vysocí političtí představitelé československého státu odvděčili za veškerou podporu: *Zákon tento neodporuje toliko dosud platné ústavě a slavnostním Košickým prohlášením prezidenta i vlády, nýbrž je též v příkrém rozporu s všeobecnými lidskými právy, zakotvenými v Chartě spojených národů a přijatými i uznanými též Československem. Prezident, vláda i parlament vědomě porušili ústavu, za což nesou plnou a výhradní odpovědnost. Zákon zůstane na věky nevymazatelnou skvrnou v dějinách československého práva.*[92]

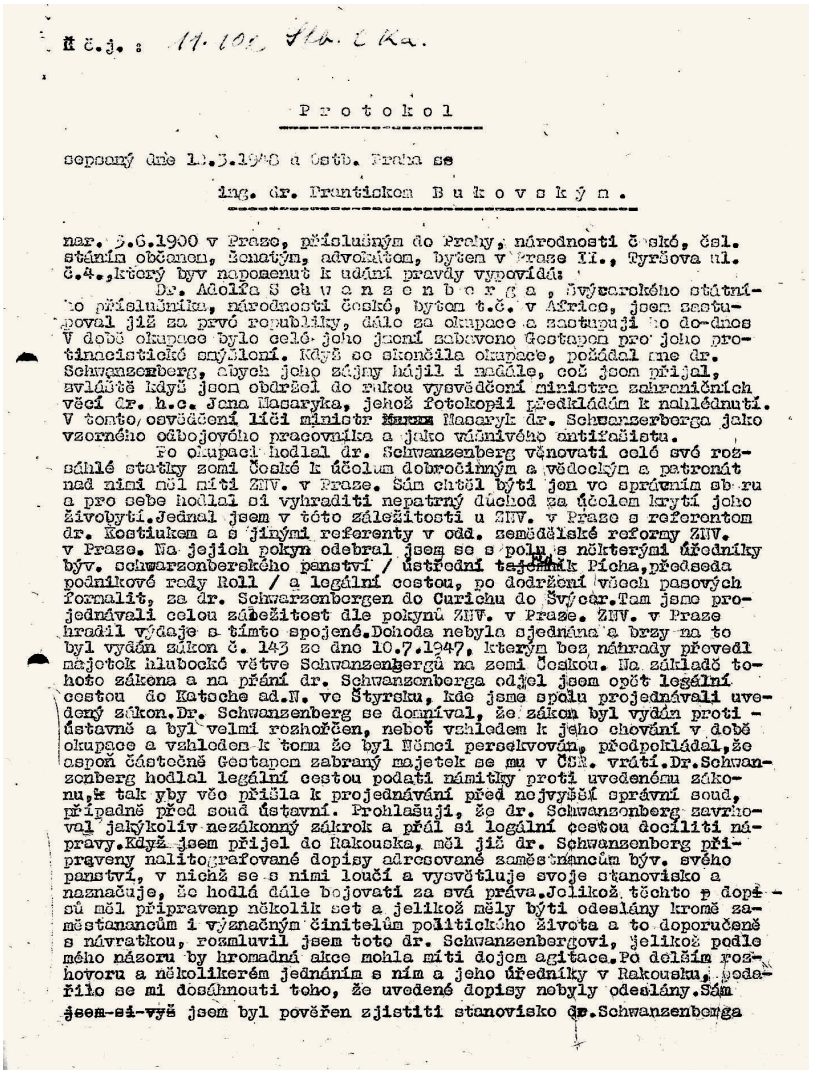

Č.j.: 11.102 Stb. 2 Ka.

P r o t o k o l

sepsaný dne 12.3.1948 u Stb. Praha se

Ing. dr. Františkem B u k o v s k ý m.

nar. 3.6.1900 v Praze, příslušným do Prahy, národnosti č.sko, čsl. státním občanem, ženatým, advokátem, bytem v Praze II., Tyršova ul. č.4., který byv napomenut k udání pravdy vypovídá:

Dr. Adolfa S c h w a n z e n b e r g a , švýcarského státního příslušníka, národnosti česko, bytem t.č. v Africe, jsem zastupoval již za prvé republiky, dále za okupace a zastupuji to do-dnes. V době okupace bylo celé jeho jmění zabavono Gestapem pro jeho protinacistické smýšlení. Když se skončila okupace, požádal mne dr. Schwanzenberg, abych jeho zájmy hájil i nadále, což jsem přijal, zvláště když jsem obdržel do rukou vysvědčení ministra zahraničních věcí dr. h.c. Jana Masaryka, jehož fotokopii předkládám k nahlédnutí. V tomto osvědčení líčí ministr Jan Masaryk dr. Schwanzerberga jako vzorného odbojového pracovníka a jako vášnivého antifašistu.

Po okupaci hodlal dr. Schwanzenberg věnovati celé své rozsáhlé statky zemi České k účelům dobročinným a vědeckým a patronát nad nimi měl míti ZNV. v Praze. Sám chtěl býti jen ve správním sboru a pro sebe hodlal si vyhraditi nepatrný důchod za účelem krytí jeho živobytí. Jednal jsem v této záležitosti u ZNV. v Praze s referentem dr. Kostiukem a s jinými referenty v odd. zemědělské reformy ZNV. v Praze. Na jejich pokyn odebral jsem se s polu s některými úředníky býv. schwarzenberského panství / ústřední tajemník Pícha, předseda podnikové rady Roll / a legální cestou, po dodržení všech pasových formalit, za dr. Schwarzenbergem do Curichu do Švýcar. Tam jsme projednávali celou záležitost dle pokynů ZNV. v Praze. ZNV. v Praze hradil výdaje a tímto spojené. Dohoda nebyla ujednána a brzy na to byl vydán zákon č. 143 ze dne 10.7.1947, kterým bez náhrady převedl majetek hlubocké větve Schwanzenbergů na zemi českou. Na základě tohoto zákona a na přání dr. Schwanzenberga odjel jsem opět legální cestou do Katsche ad.M. ve Štýrsku, kde jsme spolu projednávali uvedený zákon. Dr. Schwanzenberg se domníval, že zákon byl vydán proti ústavně a byl velmi rozhořčen, neboť vzhledem k jeho chování v době okupace a vzhledem k tomu že byl Němci perseckvován, předpokládal, že aspoň částečně Gestapem zabraný majetek se mu v ČSR. vrátí. Dr. Schwanzenberg hodlal legální cestou podati námitky proti uvedenému zákonu, k tak aby věc přišla k projednávání před nejvyšší správní soud, případně před soud ústavní. Prohlašuji, že dr. Schwanzenberg zavrhoval jakýkoliv nezákonný zákrok a přál si legální cestou dociliti nápravy. Když jsem přijel do Rakouska, měl již dr. Schwanzenberg připraveny nalitografované dopisy adresované zaměstnancům býv. svého panství, v nichž se s nimi loučí a vysvětluje svoje stanovisko a naznačuje, že hodlá dále bojovati za svá práva. Jelikož těchto p dopisů měl připravenp několik set a jelikož měly býti odeslány kromě zaměstnancům i význačným činitelům politického života a to doporučeně s návratkou, rozmluvil jsem toto dr. Schwanzenbergovi, jelikož podle mého názoru by hromadná akce mohla míti dojem agitace. Po delším rozhovoru a několikerém jednáním s ním a jeho úředníky v Rakousku, podařilo se mi dosáhnouti toho, že uvedené dopisy nebyly odeslány. Sám jsem si vyž jsem byl pověřen zjistiti stanovisko dr. Schwanzenberga

Protokol sepsaný s Františkem Bukovským 12. 3. 1948 u StB Praha *Foto: ABS*

Obrovská křivda, které se na Adolfu Schwarzenbergovi dopustil vlastní stát a národ, se projevila na jeho zdraví – brzy po skončení války u něj propukla angina pectoris. Navštívil ještě dvakrát svou farmu v Africe, jeho posledním domovem ale byla malá vesnice Katsch am Mur v rakouském Štýrsku. Zemřel ve své vile v italské Bordigheře 27. února 1950.[93] pd

89 *ABS*, f. 305, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí, Výpověď dr. Františka Bukovského ze dne 12. března 1948 u StB Praha.

90 Tamtéž, sign. 305-514-7, Zpráva ministerstva vnitra k šetření k osobám ve věci České obchodní společnosti ze dne 3. srpna 1945, s. 5.

91 Tamtéž, sign. 305-38-6, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis Adolfa Schwarzenberga služebním místům ze dne 18. srpna 1947.

92 Tamtéž, Udržování spojení s býv. majitelem Schwarzenberského panství v zahraničí. Dopis Adolfa Schwarzenberga zaměstnancům ze dne 18. srpna 1947.

93 BUBEN, Milan M.: *Česká zemská šlechta. Schwarzenberkové. Primogenitura*, s. 116 a 118.